

Religiös, nationell eller etnisk tillhörighet?

– De bosniska flyktingarna i svensk dagspress 1992–1994

ELIAS KIHHLBERG

LUNDS UNIVERSITET

Abstract

I artikeln undersöker författaren hur den bosniska flyktinggruppen skildrades i två svenska dagstidningar under kriget i Bosnien på 1990-talet. Utgångspunkten är att den bosniska diasporan tenderar att associeras med en muslimsk population när termen ”bosnier” egentligen har en nationell och regional innebörd. Undersökningen visar att den bosniska identiteten huvudsakligen skildrades som en etnisk identitet och att de bosniska flyktingarna således framställdes som en homogen flyktinggrupp. Resultaten tolkas mot bakgrund av Maria Todorovas teoretiska begrepp *balkanism*.

Nyckelord: balkanism, Bosnien, bosniaker, Jugoslavien, dagstidningar.

Inledning

Mellan åren 1993 och 1994 ansökte fler än 40 000 människor från forna Jugoslavien om asyl i Sverige.¹ Av dessa kom cirka 28 000 från den tidigare delrepubliken Bosnien-Hercegovina. Av det forna Jugoslaviens sex delrepubliker var och är Bosnien den mest etniskt mångfaldiga. Medan Serbien, Kroatien, Slovenien, Montenegro och Makedonien huvudsakligen befolkas av en och samma etniska grupp lever i Bosnien flera olika etniska grupper. Enligt en folkräkning från 1991 utgjordes 40 procent av Bosniens befolkning av bosniaker (bosniska muslimer), medan 32 procent identifierade sig som bosniska serber respektive 18 procent som identifierade sig som bosniska kroater.²

Syftet med den här artikeln är att studera hur de bosniska flyktingarna framställdes i svensk dagspress under perioden 1992 till 1994. Fokus ligger på att undersöka om de bosniska flyktingarnas identitet har framhållits som en religiös, nationell eller etnisk identitet. Min utgångspunkt är att termen bosnier oftast förknippas med en muslimsk population trots att begreppet egentligen har en nationell och territoriell innebörd.³ Det undersökta fenomenet kommer tolkas mot bakgrund av Maria Todorovas teoretiska begrepp *balkanism*.

¹ Migrationsverket, ”Asyl”, *Migrationsverket*, 2022-05-19, < <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Asyl.html#Text1> > (13/05 2022).

² Sven Gustavsson & Ingvar Svanberg, ”Bosnier i Sverige och deras bakgrund” i *Bosnier: En flyktinggrupp i Sverige och dess bakgrund*, red. Sven Gustavsson & Ingvar Svanberg. (Smedjebacken 1995), s. 9.

³ Gustavsson & Svanberg (1995) s. 9.

Balkanism och tidigare forskning om Balkan

I boken *Imagining the Balkans* lanserade historikern Maria Todorova begreppet balkanism. Todorova använder begreppet för att beskriva den diskurs som enligt henne har format västvärldens syn på Balkan efter upplösningen av det Osmanska riket och 1900-talets krig i regionen. Enligt Todorova har diskursen om Balkan präglats av motsägelser, felaktiga slutsatser och en aggressiv stereotypisering, både som ett resultat av regionens historia och dess geografiska placering mellan Västeuropa och Asien.⁴ Todorovas teori går att betrakta som en vidareutveckling av Edward W. Saids orientalismbegrepp. Till skillnad från *orientalismen* som handlar om det abstrakta Orienten så har diskursen om Balkan påverkats av att det är en fysiskt avgränsad region i Europas utkant.⁵ Medan bilden av Orienten har konstruerats som Europas motsats har uppfattningar om Balkan följaktligen varit mer tvetydiga. Todorova menar bland annat att Balkan har betraktats som en geografisk och kulturell bro mellan det begreppsmässiga Väst och Öst.⁶ När Todorova publicerade sin bok 1997 framhöll hon att den stereotypa diskursen om Balkan fortfarande inte hade fått samma fäste inom alla akademiska discipliner. I stället betonade hon hur balkanism var ett diskursivt fenomen som var mest framträdande inom den journalistiska litteraturformen.⁷ Todorovas teoretiska grepp kommer i nedanstående analys användas för att synliggöra hur framställningen av den bosniska flyktinggruppen i svensk dagspress kunde vara både motsägelsefull och missvisande.

Mot bakgrund av artikelns övergripande syfte – att redogöra för hur den bosniska flyktinggruppen har porträtterats i svensk dagspress – är det även relevant att belysa två av de resonemang som historikern Sanimir Resic lyfter i sin bok *Jugoslaviens undergång: Kriget, freden och framtiden*. Resic menar att det vid tiden för krigsutbrottet i Jugoslavien 1991 fanns en allmän uppfattning om muslimska bosnier i Europa som ett främmande muslimskt element i en bredare kristen europeisk gemenskap. Fenomenet bör enligt Resic både betraktas mot bakgrund av den pågående muslimska invandringen till Västeuropa samt som en historiskt förankrad aversion mot islam i Central- och Sydosteuropa. Uppfattningen av det muslimska elementet i Bosnien som något främmande resulterade i att många européer under krigets inledande fas valde att betrakta Bosniens majoritetsbefolkning som just muslimer. Resic skriver följande: ”För de bosniska muslimerna spelade det ingen roll hur moderna och sekulariserade de var, nu definierades de framförallt som muslimer.”⁸

Resic skriver även hur det under krigets inledande fas blev allt vanligare att människor i Bosnien slutade kalla sig själva för bosnier i takt med att spänningarna ökade mellan bosnienkroater och bosnienserber. Resic skriver: ”Den nationella distinktionen fick betydelse och bosnierna blev därmed bosnienkroater, bosnienserber eller bosnienmuslimer.” Eftersom de bosniska muslimerna inte kunde

⁴ Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (New York 1997), s. 7.

⁵ Todorova (1997) s. 12.

⁶ Todorova (1997) s. 17.

⁷ Todorova (1997) s. 19.

⁸ Sanimir Resic, *Jugoslaviens undergång: Kriget, freden, framtiden* (Lund 2018), s. 70.

koppla sin etnicitet till en annan nation så artikulerade de i högre grad sin bosniska identitet och termen bosniak började användas i allt högre utsträckning.⁹

Balkan och det Osmanska arvet

För att förstå uppkomsten av den etniska mångfalden på västra Balkan och förekomsten av relaterade konflikter krävs en kortare historisk bakgrund. Grunden till västra Balkans heterogena befolkningssammansättning går att spåra ända tillbaka till 500-talet då regionen befolkades av slaviska stammar. Redan i ett tidigt skede av den slaviska expansionen över Balkan uppstod termer som serber och kroater för att namnge de övre samhällsskikten.¹⁰ Medan kroater och serber befäste sin makt i de geografiska områden som idag utgör kärnorna för respektive nationalstat, utgjorde dagens Bosnien framförallt ett svåråtkomligt gränsområde.¹¹

Under slutet av 1400-talet erövrades stora delar av Balkanhalvön av det osmanska riket. I samband med det osmanska maktövertagandet så konverterade en majoritet av befolkningen i dagens Bosnien till islam. Även om tidigare forskning inte har kunnat påvisa att något konsekvent förtryck drabbade dem som inte konverterade till islam så förelåg både ekonomiska och sociala faktorer som gjorde det gynnsamt för den bosniska befolkningen att konvertera till den muslimska tron.¹²

Beteckningen bosniak började användas av de osmanska myndigheterna under 1800-talet för att urskilja de bosniska muslimerna från andra icke-turkiska muslimer i det osmanska imperiet. Fram till 1850-talet existerande inga etniska grupperingar i Bosnien. Det var först i samband med den moderna nationalismens framväxt som spänningar mellan olika religiösa grupper även blev konfliktytor med etniska grundvalar.¹³

År 1878 ockuperades Bosnien av dubbelmonarkin Österrike-Ungern. Dubbelmonarkins nationalitetspolitik i Bosnien fokuserade framförallt på att utjämna skillnader mellan de olika etniska grupperna och därigenom hoppades de österrikisk-ungerska myndigheterna att minska hotet från den växande nationalismen. Bland annat gjordes försök att införa den nya nationalitetsbeteckningen bosnier för alla Bosniens invånare.¹⁴ Efter första världskrigets slut och Österrike-Ungerns kollaps så enades de sydslaviska delarna av den forna dubbelmonarkin i kungariket Jugoslavien. Inom den nya statsbildningen så kategoriserades befolkningen efter språktillhörighet, och eftersom serber, kroater och bosniaker alla pratade serbokroatiska gjordes ingen juridisk åtskillnad mellan grupperna.¹⁵

År 1946 ombildades kungariket Jugoslavien till Demokratiska Federationen Jugoslavien; en socialistisk federationen där befolkningen delades upp efter etniska linjer i sex olika delrepubliker. I delrepubliken Bosnien, vilken inte befolkades av någon majoritetsbefolkning, erkändes bosniaker, serber och kroater

⁹ Resic (2018) s. 83.

¹⁰ Samuel Olsson, ”Bosnien-Hercegovinas historia fram till 1980-talet” i *Bosnier: En flyktinggrupp i Sverige och dess bakgrund*, red. Sven Gustavsson & Ingvar Svanberg. (Smedjebacken 1995), s. 14.

¹¹ Olsson (1995) s. 15.

¹² Olsson (1995) s. 19.

¹³ Olsson (1995) s. 25.

¹⁴ Olsson (1995) s. 27.

¹⁵ Olsson (1995) s. 29.

som konstituerade folkgrupper.¹⁶ År 1967 erkändes bosniakerna formellt som en folkgrupp inom Jugoslavien under kategorin muslimer. Röster höjdes samtidigt från den bosnienmuslimska befolkningen om att gruppen skulle erkännas under namnet bosniaker.¹⁷

Historikern Samuel Olsson menar att det förelåg en viss orimlighet i att bosniakerna kategoriserades baserat på deras religiösa tillhörighet när serber och kroater inte gjorde det. Att bosniakerna kategoriserades på följande sätt grundades på resonemanget att de talade samma språk och hade samma ursprung som både serber och kroater. Då religionstillhörigheten är den faktor som även skiljer serber från kroater är det enligt Olsson motsägelsefullt att använda det som ett argument för att de bosniska muslimerna endast skulle utgöra en religiös befolkningskategori.¹⁸

De etniska spänningarna i Jugoslavien kulminerade år 1991 med att Slovenien blev den första delrepubliken att utropa självständighet. Sloveniens självständighetsförklaring inledde det jugoslaviska kriget som pågick fram till 2001. Kriget utkämpades i Bosnien mellan åren 1992 och 1995, och kännetecknades framför allt av de systematiska övergrepp som riktades mot den bosniakiska befolkningen.¹⁹ Kriget resulterade i en omfattande flyktingvåg, varav en förhållandevis stor andel av flyktingarna emigrerade till Sverige.

Etniska skillnader inom flyktinggruppen

Etniska skillnader mellan flyktingarna från Bosnien fick generellt sett inte en framträdande roll i den svenska rapporteringen om de bosniska flyktingarna. I flera av artiklarna så beskrevs flyktinggruppen från Bosnien som just bosnier utan att någon mer detaljerad redogörelse över gruppens etniska sammansättning presenterades för läsaren. Bosnienserb, bosnienkroat och bosniak var därmed begrepp som användes mycket sparsamt.²⁰

Ett mönster som går att uttyda i den svenska rapporteringen om de bosniska flyktingarna är att benämningen ”bosnier” eller ”bosniska flyktingar” användes när de bosniska flyktingarna skildrades som en större grupp. I sammanhang där flyktingarna skildrades på ett mer personligt plan gavs samtidigt i vissa fall utrymme åt en kategorisering av människornas etniska tillhörighet. I en artikel publicerad i *Dagens Nyheter* beskrevs hur en stor grupp på 4 000 bosnier fick permanent uppehållstillstånd i Sverige, och inledningsvis beskrevs gruppen som bosnier eller medborgare från Bosnien-Hercegovina. Det går inte att med full säkerhet påstå att en grupp på 4 000 personer inbegrep människor från samtliga av Bosniens tre folkgrupper, men bristen på en mer nyanserad beskrivning av flyktingarnas bakgrund är samtidigt anmärkningsvärd. Det var först i en senare del av artikeln som en mer detaljerad bild av flyktingarnas etniska tillhörighet presenterades. Då beskrevs ett par som precis fått permanent uppehållstillstånd som ett ”muslimskt par från Bosnien”.²¹

¹⁶ Olsson (1995) s. 33–34.

¹⁷ Olsson (1995) s. 35.

¹⁸ Olsson (1995) s. 30.

¹⁹ Resic (2018) s. 88–89.

²⁰ Se t.ex. ”Väntad flyktingström uteblev”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 27/10 1992.

²¹ Anita Kratz, ”Flyktingarna får stanna”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 22/6 1992.

De artiklar inom vilka de bosniska flyktingarna adresserades till som enbart bosnier var oftast likartade. Det handlade bland annat om kortare notiser där en mer detaljerad beskrivning av gruppens etniska sammansättning inte har kunnat återgivas på grund av utrymmesskäl.²² Att termen bosnier tillämpades så frekvent går att jämföra med Resics resonemang om hur termen bosnier användes alltmer sällan av den egna befolkningen i samband med att konflikten mellan olika etniska grupper i Bosnien eskalerade. Den svenska rapporteringen av de bosniska flyktingarna framstod i detta avseende som motsägelsefull, då termen som används för att beteckna flyktinggruppen inte motsvarade den vilken bosnierna själva föredrog.

Bristerna i den svenska rapporteringen om de bosniska flyktingarna framgick tydligt i en artikel publicerad i *Dagens Nyheter*. I artikeln redogjordes för det visumtvång som infördes för bosnier 1993. Artikeln inleddes med följande påstående: ”Ompröva viseringstvånget för bosnier! Dagens bosnier är lika hotade av utrotning som judarna var i Tyskland under andra världskriget.”²³ Att använda termen bosnier för att adressera en offerkategori i kriget i Bosnien är både motsägelsefullt och missvisande då orsakerna till konflikten som författaren hänvisar till huvudsakligen går att söka i spänningar mellan Bosniens medborgare.

Ovanstående exempel är ytterligare ett bevis för hur bilden som framställdes av de bosniska flyktingarna både var motsägelsefull och missvisande. Artikelförfattarens referens till andra världskriget går också att tolka mot bakgrund av Todorovas teori. Todorova menar att ett av de vanligaste förekommande inslagen i den västerländska diskursen om Balkan är att regionen har beskrivits som både primitiv och barbarisk.²⁴ Bilden av det ociviliserade Balkan har då kontrasterats mot det mer civiliserade och moderna Västeuropa.²⁵ Hon framhåller även att det finns författare som har dragit det så långt som att påstå att nazismen egentligen hade sitt ursprung på Balkan.²⁶

Det finns även exempel på hur den bosniska flyktinggruppen skildrades utifrån andra premisser jämfört med andra flyktinggrupper från forna Jugoslavien. I en artikel publicerad i *Dagens Nyheter* redogjordes för hur en grupp kosovoalbaner nekades uppehållstillstånd i Sverige, samtidigt som nya platser för bosnier förbereddes på migrationsverket:

Bosnier in, kosovoalbaner ut – det ser ut som ett mönster, men formellt finns inget samband mellan de båda flyktingströmmarna. Vi bereder inte plats för bosnier genom att skicka ut kosovoalbaner, säger man på invandrarverket.²⁷

Då termen kosovoalbaner syftar på att ange en etnisk identitet och termen bosnier har en nationell och regional innebörd är ovanstående citat missvisande. I den omstridda provinsen Kosovo identifierar sig cirka 95 procent av befolkningen som albaner och vid tiden för det jugoslaviska krigets utbrott så hade

²² Se t.ex. ”Svårt att klara ökad flyktingkvot”, *Dagens Nyheter* (DN) 12/10 1993.

²³ Kaa Eneberg, ”Intern flyktingkritik på fp:s landsmöte”, *Dagens Nyheter* (DN) 16/10 1993.

²⁴ Todorova (1997) s. 6–7.

²⁵ Todorova (1997) s. 3–4.

²⁶ Todorova (1997) s. 119.

²⁷ Bo Westmar, ”Flyktingarna från Sverige”, *Dagens Nyheter* (DN) 15/10 1993.

provinsen status som en oberoende serbisk provins.²⁸ I ovanstående exempel framgår det inte att grupperna kategoriserades utifrån två olika utgångspunkter; den bosniska flyktinggruppen som nationell och den kosovoalbanska flyktinggruppen som etnisk. Både den bosniska flyktinggruppen och den albanska flyktinggruppen framstod således som två homogena grupper.

Blandäktenskap inom flyktinggruppen

När jag hänvisar till blandäktenskap inom den bosniska flyktinggruppen åsyftas föreningen mellan en man och kvinna som antingen är bosnienserb, bosnienkroat eller bosniak. Skildringar av blandäktenskap var ett av de få fall där etniska skillnader mellan de bosniska flyktingarna fick en mer framträdande roll i den svenska rapporteringen. Vid personporträtt och familjeskildringar tydliggjordes vilken etnisk grupp som respektive person och familjemedlem identifierade sig med.

I ett reportage om familjen Gozo som precis hade beviljats uppehållstillstånd i Sverige skildrades ett äktenskap mellan en bosnienserbisk man och en bosnienmuslimsk kvinna. I artikeln skrev man följande: ”Milenska Gozo är själv serb, maken Aziz muslim, men båda har sina rötter i den medeltida, hercegovinska huvudstaden Mostar.”²⁹ Deras söner, Goran och Damir, hänvisades samtidigt till som bosnier. Det var enligt Olsson inte ovanligt att barn från blandäktenskap refererade till sig själva som jugoslaver.³⁰ Så är inte fallet med hur den svenska dagspressen har valt att skildra deras identitet. Goran och Damir beskrevs endast som bosnier och deras etniska identitet tydliggjordes således inte.

Ett annat exempel på hur barn från blandäktenskap inte tillskrevs någon etnisk tillhörighet går att se i en artikel publicerad i *Svenska Dagbladet* som redogjorde för det muslimska paret Mensur och Smaragda Hadeizakovic vilka precis hade beviljats permanent uppehållstillstånd i Sverige. I artikeln skrev man följande: ”Många av parens vänner lever i så kallade blandade äktenskap.” Mensur Hadeizakovic berättade vidare för reportern att hans bror Mirsad Alijagic var tillsammans med en serbisk kvinna och att de hade en dotter tillsammans. Dotterns etniska tillhörighet framgick samtidigt inte i artikeln.³¹

Vad som tyder på att ovanstående fenomen går att koppla till barn med föräldrar av olika etnisk bakgrund framgick av en artikel publicerad i *Svenska Dagbladet* vilken rapporterade om en femårig pojke som evakuerats från staden Sarajevo och förts till Sverige: ”En av patienterna är en femårig serbisk pojke med leukemi. Det är första gången som serberna går med på att evakuera en av sina egna FN:s flyktingkommisariat UNHCR:s regi.”³² I det här fallet förtydligades barnets etnicitet. Något som mot bakgrund av det tidigare nämnda exemplet skulle tyda på att barnet inte var fött ur ett blandäktenskap, då pojken tillskrevs en serbisk identitet.

Todorova menar att den stereotypa diskursen om Balkan har resulterat i att regionen har tillskrivits en viss tvetydighet.³³ Hon skriver vidare att Balkans komplexa befolkningssegment har resulterat i att

²⁸ Resic (2018) s. 27.

²⁹ Bo Westmar, ”Nytt liv väntar i Sverige”, *Dagens Nyheter (DN)* 22/6 1993.

³⁰ Olsson (1995) s. 36.

³¹ Anna Maria Rehnberg, ”Stor lättnad för bosnier i Carlsund”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 23/06 1993.

³² Eva Bäckstedt, ”Patienterna från krigets Sarajevo framme i Sverige”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 16/08 1993.

³³ Todorova (1997) s. 17.

observatörer från västvärlden historiskt sett inte har kunnat strukturera intrycken från regionen på ett sätt som motsvarar områdets verkliga förhållanden. Balkan har följaktligen beskrivits som en plats full av motsägelser och som ett ”inkomplett Jag” från västeuropeisk synvinkel.³⁴

Ovanstående resonemang går att se som en förklaring till varför termer som bosnienserber respektive bosnienkroater och bosniaker användes så sparsamt för att kategorisera flyktingarna. I de fall en etnisk kategorisering tillämpades var det endast i sammanhang som krävde att en distinktion gjordes för att artikelns budskap skulle framgå tydligt för läsaren. I en artikel om bosniska serber på flykt i Bosnien beskrev artikelförfattaren hur en grupp bosniska serber flytt från staden Kakanj där bosniaker hade tagit över makten: ”Branka Milanovic, bosnisk serb, har tvingats fly från sin hemby och bor nu i flyktingläger i östra Bosnien. Hon är en av de många bortglömda serbiska flyktingarna.”³⁵ Mot bakgrund av artikelns övergripande budskap, att framhålla de bosniska serberna som en av offerkategorierna i kriget i Bosnien, framstår det som nödvändigt för artikelförfattaren att förtydliga flyktingarnas etniska tillhörighet.

Sammanfattningsvis går det att uttyda en mycket begränsad etnisk kategorisering av de bosniska flyktingarna. Även om en kategorisering av flyktingarna gjordes var det inte en kategorisering som tillämpades konsekvent. I många fall fick läsaren således intrycket av att bosnierna var en etniskt homogen flyktinggrupp och den nationella termen bosnier framstod som liktydig med en etnisk beteckning. Mot bakgrund av Todorovas resonemang går detta att tolka som ett resultat av artikelförfattarnas oförmåga att tolka och begripliggöra Bosniens komplexa befolkningssammansättning.

Religiösa skillnader inom flyktinggruppen

Generellt sett gjorde artikelförfattarna i källmaterialet ingen religiös kategorisering vid skildringar av de bosniska flyktingarna. Som nämnts ovan var den övergripande termen bosnier det begrepp som framförallt användes som beteckning för att kategorisera flyktinggruppen. Det är endast vid närmare person- och familjeskildringar som det går att identifiera hur de bosniska flyktingarna kategoriserades baserat på deras religiösa tillhörighet. Oftast tillämpades en religiös kategorisering endast vid skildringar av bosniakerna. Bosniakerna beskrivs konsekvent som just ”bosniska muslimer”.³⁶

För att belysa fenomenet ska vi återvända till reportaget i *Svenska Dagbladet* om läkarparet Hadeizakovic. I artikeln löd en av underrubrikerna: ”Ungt muslimskt läkarpar jublar över att de får stanna i Sverige.”³⁷ I artikeln reduceras således Smaragdás och Mensurs etniska identitet till en religiös identitet. Inte någonstans i källmaterialet påtalades bosnienkroaternas och bosnienserbernas religiösa tillhörighet. Bosnienkroater och bosnienserber utgavs heller aldrig tillhöra en mer omfattande kristen flyktinggrupp med en gemensam religiös identitet, och således kopplades de inte heller till en kristen befolkningsskategori. När familjen Gozo beskrevs i en artikel publicerad i *Svenska Dagbladet* blev kontrasten mellan den etniska och religiösa kategoriseringen tydlig:

³⁴ Todorova (1997) s. 18.

³⁵ Mats Lundegård, ”Flyktingarna som världen glömt”, *Dagens Nyheter (DN)* 16/7 1993.

³⁶ Se t.ex. Anders Danielsson, ”Visumtvång har minskat flyktingström”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 03/07 1993.

³⁷ Anna Maria Rehnberg, ”Stor lättnad för bosnier i Carlsund”, *Svenska Dagbladet (SvD)* 23/06 1993.

Vi vill starta ett nytt liv här i Sverige. Vi har lämnat allt i Bosnien – hus, ägodelar och vänner, säger Milenka Gozo, serb, som kommit till Sverige från Mostar tillsammans med sin muslimske make Aziz.³⁸

En term som lös med sin frånvaro i den svenska rapporteringen var det epitet som de bosniska muslimerna själva föredrog – bosniak. Inte någonstans i källmaterialet går det att identifiera hur de bosniska muslimerna har beskrivits som bosniaker. Att bosniakernas muslimska identitet fick en så framträdande roll vid rapporteringen om de bosniska flyktingarna går att tolka mot bakgrund av Todorovas resonemang om hur diskursen om Balkan har präglats starkt av regionens symboliska roll som en av skådeplatserna för motsättningen mellan kristendom och islam.³⁹ Fenomenet visar även likheter med Resic resonemang om hur kriget i Bosnien resulterade i att landets bosniakiska befolkning betraktades som just muslimer, oavsett hur sekulariserade och moderna de var.⁴⁰

Spänningar mellan etniska grupper

Spänningar och konflikter mellan olika folkgrupper inom den bosniska flyktinggruppen fick inte heller en framträdande roll i den svenska rapporteringen. I artiklarna som har studerats har endast ett fåtal exempel identifierats.⁴¹ I ett av de studerade exemplen presenterades ett fotbollslag bestående av flyktingar från framför allt forna Jugoslavien, varav många från Bosnien. Artikelförfattaren implicerade att det var mycket förvånade att kroater och serber hade lyckats bilda ett gemensamt fotbollslag i Sverige: ”Etnisk mångfald går det att betitta på idrottsplatsen Snälltorpet i Eskilstuna. Här spelar nämligen division VI-laget Sloga – med både serber och kroater i laget.”⁴² I samma artikel rapporterades vidare om ett bråk som uppstod bland spelarna efter en match mellan det ovan nämnda laget och ett annat lag med anknytning till Kroatien. Artikelförfattaren skrev även hur lagmedlemmar tidigare har lämnat organisationen när de upplevde att grupptricket blev för stort från utomstående familjemedlemmar.

Att etniska konflikter skildrades tyder på att det fanns en förståelse för de spänningar som förelåg mellan olika folkgrupper bland de bosniska flyktingarna. Det är även ett exempel på att en förståelse fanns för att den bosniska flyktinggruppen inte bestod av en etniskt homogen grupp människor. Samtidigt är det svårt att avgöra huruvida avsaknaden av redogörelser av konflikter flyktingarna emellan är ett resultat av en bristfällig uppfattning om gruppens sammansättning eller om det faktiskt inte var ett så omfattande fenomen. Vad som talar för det sistnämnda är att i rapporteringen om det faktiska kriget i Bosnien betonades i hög grad de etniska spänningar som förelåg mellan bosnienserber, bosnienkroater och bosniaker, vilket bland annat tydliggjordes i en artikel publicerad i *Dagens Nyheter*:

³⁸ Kaa Eneberg, ”Nya regler för bosnier på flykt”, *Dagens Nyheter* (DN) 22/06 1993.

³⁹ Todorova (1997) s. 18.

⁴⁰ Resic (2018) s. 70.

⁴¹ Se t.ex. Per Aschan, ”Invandrarverket satsar på integrerat boende”, *Svenska Dagbladet* (SvD) 15/08 1993.

⁴² Hans Strandberg, ”Här återupptar Jugoslavien”, *Svenska Dagbladet* (SvD) 19/06 1993.

Kroatiska och muslimska styrkor utkämpade natten till tisdag hårda strider kring Hercegovinas huvudstad Mostar. Bosnienserbernas trupper fortsatte sin beskjutning av den muslimska enklaven Gorazde i östra Bosnien.⁴³

Todorova avslutar sin bok med att betona att omvärlden tenderar att uppmärksamma Balkan endast under perioder av krig och konflikt. Den stereotypa bilden av Balkan som uppstod under början av 1900-talet har således framför allt reproducerats och formats av de krig som har utspelats i regionen.⁴⁴ Mot bakgrund av Todorovas avslutande resonemang går även förklaringen till den motsägelsefulla bilden som framställdes av de bosniska flyktingarna i den svenska dagspressen att söka i balkanismen som diskursivt fenomen, då den information som nått Västvärlden om Balkans verkliga förhållanden historiskt sett har varit bristfällig. Enligt Todorova kräver Balkans komplexa ontologi mer djupgående observationer för att kunna framställas på ett adekvat sätt.⁴⁵

Slutsatser

Syftet med den här artikeln har varit att redogöra för hur de bosniska flyktingarnas identitet skildrades i svensk dagspress mellan åren 1992 och 1994. Slutsatsen i undersökningen är att den bosniska identiteten framför allt skildrades som en etnisk identitet. Termen bosnier var den beteckning som i huvudsak användes för att kategorisera flyktingarna, medan begrepp som bosnienserber, bosnienkroater och bosniaker tillämpades mycket sparsamt. De bosniska flyktingarna framstod därmed som en homogen grupp människor med en gemensam bosnisk identitet.

Utöver återkommande referenser till bosniakerna som just bosniska muslimer gjordes ingen religiös uppdelning av de bosniska flyktingarna. Som Olsson skriver är beteckningen muslim en tämligen orimlig term att använda vid skildringen av bosniakerna som etnisk grupp, i synnerhet då Bosniens serbiska och kroatiska befolkning kategoriseras utifrån andra premisser. Bilden som framställdes av de bosniska flyktingarna var därför både felaktig och motsägelsefull.

Ovanstående resultat kan således betraktas som ytterligare bevis för den missvisande, stereotypa och motsägelsefulla bild som Todorova menar har kännetecknat den västerländska diskursen om Balkan. Den svenska rapporteringen om de bosniska flyktingarna gav inte bara uttryck för en bristande förståelse för den bosniska flyktinggruppens etniska sammansättning, utan även för en felaktig uppfattning om huruvida termen ”bosnier” borde användas för att referera till en nationell eller etnisk befolkningskategori. Den felaktiga svenska uppfattningen av den bosniska befolkningen som synonym med en muslimsk population går således att betrakta som ett resultat av att svensk dagspress både internaliserade och reproducerade balkanismen som diskursivt fenomen.

⁴³ ”Vapenvila åter träffad för Bosnien”, *Dagens Nyheter* (DN) 16/09 1993.

⁴⁴ Todorova (1997) s. 184.

⁴⁵ Todorova (1997) s. 184.

Referenser

Litteratur

Gustavsson, Sven & Svanberg, Ingvar, ”Bosnier i Sverige och deras bakgrund” i *Bosnier: En flyktinggrupp i Sverige och dess bakgrund*, red. Sven Gustavsson & Ingvar Svanberg. (Smedjebacken 1995). s. 9–14.

Olsson, Samuel, ”Bosnien-Hercegovinas historia fram till 1980-talet” i *Bosnier: En flyktinggrupp i Sverige och dess bakgrund*, red. Sven Gustavsson & Ingvar Svanberg. (Smedjebacken 1995). s. 14–39.

Resic, Sanimir, *Jugoslaviens undergång: Kriget, freden, framtiden* (Lund 2018).

Todorova, Maria, *Imagining the Balkans* (New York 1997).

Källor

Aschan, Per, ”Invandrarverket satsar på integrerat boende”, Svenska Dagbladet (SvD) 15/08 1993.

Bäckstedt, Eva, ”Patienterna från krigets Sarajevo framme i Sverige”, Svenska Dagbladet (SvD) 16/08 1993.

Danielsson, Anders, ”Visumtvång har minskat flyktingström”, Svenska Dagbladet (SvD) 03/07 1993.

Eneberg, Kaa, ”Intern flyktingkritik på fp:s landsmöte”, Dagens Nyheter (DN) 16/10 1993.

Eneberg, Kaa, ”Nya regler för bosnier på flykt”, Dagens Nyheter (DN) 22/06 1993.

Kratz, Anita, ”Flyktingarna får stanna”, Svenska Dagbladet (SvD) 22/6 1992.

Lundegård, Mats, ”Flyktingarna som världen glömt”, Dagens Nyheter (DN) 16/7 1993.

Rehnberg, Anna Maria, ”Stor lättnad för bosnier i Carlsund”, Svenska Dagbladet (SvD) 23/06 1993.

Strandberg, Hans, ”Här återupptar Jugoslavien”, Svenska Dagbladet (SvD) 19/06 1993.

”Svårt att klara ökad flyktingkvot”, Dagens Nyheter (DN) 12/10 1993.

”Vapenvila åter träffad för Bosnien”, Dagens Nyheter (DN) 16/09 1993.

”Väntad flyktingström uteblev”, Svenska Dagbladet (SvD) 27/10 1992.

Westmar, Bo, ”Flyktingarna från Sverige”, Dagens Nyheter (DN) 15/10 1993.

Westmar, Bo, ”Nytt liv väntar i Sverige”, Dagens Nyheter (DN) 22/6 1993.

Internetkällor

Migrationsverket, ”Asyl”, Migrationsverket, 2022-05-19, < <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Asyl.html#Text1> > (13/05 2022).